

zmu, Organizaciji islamske konferencije, fenomenu islamskih konferencija, isl. I na kraju, treće, najveće i najsadržajnije poglavlje, Panislamizam u praksi Bošnjaka, nudi iscrpan pregled pisane riječi i mišljenja Bošnjaka o ovoj temi.

Kada sam ovu knjigu preporučio jednom meni bliskom prijatelju koji voli čitati, (a zna i kritikovati) nisam bio iznenađen kada mi je nakon čitanja rekao: "Stvarno se ne sjećam kad sam zadnji put pročitao ovako lijepo napisanu knjigu. Obično nakon čitanja uočavam raznorazne zamjerke, pa i one tehničke prirode, ali ovom autoru se sem pohvale nema šta reći". Bilo mi je drago što sam mu poslije toga kazao kako je riječ o svršniku FIN-a koji je potom magistrirao na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu i koji trenutno intezivno radi na izradi doktorske disertacije na istoimenom fakultetu. Mr. Amir Karić se, sasvim sigurno može svrstati u red naših mladih intelektualaca čije vrijeme tek dolazi. Za čovjeka koji s lakoćom svoje misli prenosi na papir, što ovaj izvanredni prvijenac, Panislamizam u Bosni, nedvojbeno svjedoči, jednostavno se može predvijeti zavidna naučna karijera.

Sve čestitke izdavaču, Connectum, Sarajevo, za izvanredan dizajn i sve što se kod izdanje knjige može pohvaliti. Pa ipak, nekoliko rečenica o autoru, glavnom imam Medžlisa IZ-e Tuzla, mr. Amiru ef. Kariću, upotpunilo bi ovako lijepu sliku o autoru i njegovom djelu.

Osman KOZLIĆ

PSIHOLOGIJA RELIGIOZNOSTI

Šimun Sito Ćorić, Psihologija religioznosti, Slap Jastrebarsko, 2003.

Na samom početku knjiga plijeni svojom širinom u pristupu tako da čitalac može neopterećeno prolazi kroz retke koji ga vješto uvlače da sa pažnjom pronalazi smislove i sadržaja koji mu se nudi. Interesantan je i način na koji autor objašnjava ključne pojmove sa kojima će se čitalac susresti. Dajući psihologiji kao znanosti mjesto koje joj pripada s obzirom na to da će nam ona biti dobar "alat" da objasni ljudsku religioznost. Autor ne propušta da naglasi neutralan pristup uvažavajući podjednako i vjernike i nevjernike. Naglašavajući da je religioznost predmet izučavanja psihologije, on je kao činjenicu promatra kroz istraživanja kako bi tu činjenicu na što kvalitetiji način pojasnio, ne ostavljajući prostora da se ona dovede u pitanje. Činjenicu da postoji i nereligioznost on koristi priliku da naglasi kako je u stvari riječ o jednoj pojavi. *Uistinu je stalno potrebno imati u vidu religioznost i nereligioznost, jer se i jedna i druga, unatoč apsolutno oprečnoj usmjerenosti, odnose na istu stvarnost ili "stvarnost", samo jedna s potvrdnim a druga s niječnim odgovorom.* Kao da je siguran u ishod naše reakcije na kraju čitanja ove knjige uvodi nas u problem ne zahtijevajući od nas da se unaprijed "opredjelujemo".

Iščitavajući dalje retke ove knjige zanimljivo je zapaziti nekoliko činjenica. Naglašen je prijateljski odnos znanosti i religije na istom zadatku. Psihologija se kao praksa rodila u okrilju religije kao prijeka potreba onih koji se bave odgajanjem ljudske duše. Vrlo je karakteristična misao preuzeta od (Stelzenberger) u kojoj veli: *Tko želi ljudsku volju odgajati i voditi je prema vrlinama mora poznavati zakone po kojima se ljudska duša u njegovu djelovanju ravna.* Ova rečenica mi se čini ključnom kod opredjeljenja crkve da svojim kadrovima psihološku izobrazbu stave u prioritet. Pa ipak iz ove knjige se može jednostavno vidjeti da se kroz cio njen tekst ne govori o nekim vjerskim obredima nji-

hovom pojašnjavanju, pravdanju i dokazivanju. S obzirom na to da je psihologija "rođena u crkvi" suradnja i potpomaganje je prirodno. Brojni značajni psiholozi u povijesti su se bavili fenomenom religioznosti i davali joj veoma važno mjesto. Psihologija sada kao zasebna i razvijena znanost daje značajnu potporu dušebrižništvu. Suradnički odnos između teologije i psihologije je prirodan i skoro da se podrazumijeva u zajedničkoj izgradnji zdrave i moralne ličnosti. Kroz govor o psihologiji ličnosti izneseni su psihički fenomeni ličnosti koji bez imalo dileme ukazuju na religioznost kao sastavni dio svake ljudske ličnosti. To autor ističe bez korištenja vjerske argumentacije nego kroz kratki osvrt na teorije ličnosti najistaknutijih psihologa. Skoro bez pomena molitve kao religijskog obreda i njene nužnosti autor nas je doveo da sami zaključimo koliko molitva pomaže čovjeku u njegovom životu. Načinu i vidovima rasta zrele religioznosti posvećuje značajnu pažnju.

U svom iznošenju stavova značajnih psihologa, od kojih većina pozitivno govori o religioznosti, autor ne polemizira sa onim koji o religiji misle negativno ili nakaradno, nego ih uvažava, odnosno njihova saznanja iz područja psihologije koristi da ojača vlastiti stav (Frojd npr.)

Jedno od najvažnijih poglavlja ove knjige je ono o psihološkim dimenzijama djece, mladih i odraslih osoba. Za svaku religijsku zajednicu i vjersku praksu općenito od posebne je važnosti kakva je religioznost osoba u svakoj od ovih dobi. Kako to dijete doživljava neke vjerske simbole koje mu nudimo, kako prihvata norme za koje očekujemo da ih prihvati i sl. Pokazano je kroz izvanredne primjere da naše religiozne poruke nisu uvijek shvaćene onako kako smo mi zamislili, na onaj način kako smo ih izrazili verbalno. Ta unutarnja sposobnost prihvatanja i mogućnost razumijevanja određenih pojmova je svakako uslovljena razvitkom ljudskih sposobnosti općenito. Utjecaj samih roditelja i onih koji su najbliži djetetu dok se razvija te sredina u kojoj živi od presudne su važnosti za pravilno pojmanje Boga i drugih vjerskih svetinja. Različiti karakteri ljudi različito prihvataju religiju, je činjenica o kojoj se mora voditi računa. Istraživanjima je pokazano da religioznost ne dolazi

od određenih crta ličnosti već te karakteristike mogu utjecati na religioznost. I naravno, vrlo je jasan zaključak da psihički zrela ličnost može pravilno shvatiti i doživjeti religiju.

Za svaku religijsku zajednicu, odnosno, za ljudsku zajednicu općenito iznimno veliku važnost ima to kako se gradi sistem vrijednosti kod pojedinca (pravilan odnos prema Bogu, prema sebi, prema drugum ljudima i prema okolini). Odakle moralnost i kako se ona formira? Kroz šesto poglavlje nude se neki pokazatelji koji nameću potrebu gradnje vrijednosti iznutra, stvaranje kritičkog mišljenja i slobodne ličnosti. Različiti ljudski autoriteti vrlo često sputavaju čovjeka da prosuđuje vlastitom savješću o nekim djelima, posebice u današnje vrijeme kada se autoriteti nameću putem snažnih medija, zakona, državnih sistema, ljudi na vlasti i si. Interesantan je citate preuzet od Snowa (1961.) da je više zla i užasnog kriminala učinjeno u ime zakona i poslušnosti, nego u ime pobuna i "bezakonja". Navodi primjere djela u nekim policijskim sistemima gdje su ljudi činili zlodjela bez razmišljanja o njima nego iz puke pokornosti sistemu, vladru, odnosno nekom autoritetu, što se ne može pravdati nikakvim vjerskim ili ljudskim ciljevima.

Duševno i mentalno zdravlje ili zrdav stil života su posebno aktualne teme o kojima se u ovoj knjizi govori vrlo suptilno. Istraživanja napoznatijih psihologa pokazuju da religioznost ima bitnu ulogu u duševnom zdravlju. Vrlo interesantna elaboracija o "intrizičnoj" i "ekstrizičnoj" religioznosti i njihovom uticaju na dušeno zdravlje. "Nereligioznim" istraživanjima potvrdila se važnost religije i religioznosti u prevladavanju problema života koji ništa ne nudi na tanjiru. Najprije intrizična religioznost čovjeka čuva da zapadne u neke psihičke i duševne probleme, no i pored toga i religiozne i nereligiozne osobe zapadaju u različite krize i probleme. Pokazalo se da religija ima izvanredne rezultate u liječenju tih osoba kroz različite forme: ispovijed, molitva meditacija i sl. Zdrava religioznost pomaže čovjeku da lakše kontroliše svoje potrebe, i upravlja svojim mišljenjem i djelovanjem. Također nije zaobiđen i osvrt na religioznost kao opterećenje i uvjeti kada se ona najčešće javlja.

Nadalje, vrijeme u kome živimo donosi mnogo stresnih situacija koje proizvode različite vrste poremećaja. Kako ići kroz život noseći sve njegove probleme a sačuvati razboritost, uravnoteženost i stabilnost. Psihički zdrava ličnost posjeduje odbrambene mehanizme koji štite ličnost od takvih nepredvidivih udara, ali religija ima neprocjenjivu ulogu u pružanju mogućnosti za suočavanje sa svim nevoljama i stresovima u životu. Božija kušnja, Njegova neizmjerena milost, Njegova dobrotu prema čovjeku bez obzira na njegove greške, otvaraju pred čovjekom nadu da nikada nema bezizlazne situacije. Oni koji su kušani i provjereni a pritom ostali stameni zaslužuju milost Božiju i poštovanje ljudi.

Na drugoj strani postoje mnoge religijske smetnje koje stoje na putu prevladavanja problema ili su same proizvođači stresova i frustracija. To se može desiti kod manjkavosti u organizaciji vjerskih institucija, krutom i nepravilnom interpretacijom vjerskih propisa i njenih ciljeva i sl. Imajući u vidu ranije kazano religija se postavlja kao ključni adut u formiranju zdrave ličnosti i promoviranja zdravog načina življenja. Neosporno je da u tome ima velikog uspjeha ali i da joj je veoma važna integracija sa naukom kako bi uspjeh bio potpuniji. Religijsko iskustvo se bilježi kao dragocjena praksa koja se kasnije naučno valorizira i nudi kao obrazac za uspješno formiranje zdrave ličnosti. Ponuđena su područja uzajamne saradnje religije i nauke odnosno pomoć duhovnog psihološkom u čovjeku. Ponuđeni su statistički pokazatelji učinkovitog djelovanja religije u medicini. Ono što posebno vrijedni naglasiti jeste da su istraživanja pokazala da iskrena molitva religioznih ljudi vrlo efikasno ih štiti od stresa. Valja istaći i to da su kršćanski teolozi mnogo više truda uložili kako bi čovjeka razumjeli u svim njegovim stanjima.

Religija i religioznost se uvijek posmatra u kontekstu svakodnevnih životnih pitanja, a mnogo češće se njen uticaj propituje kod socijalno neprihvatljivih ponašanja, kriminala i drugih devijantnih ponašanja. Ispitivaja su vršena recimo u korelativnosti religije i kriminaliteta, alkoholizma, nasilja, zloupotrebe droga i dr. U svim istraživanjima došlo se do rezultata da religioznost i ove pojave su u potpunoj oprečnosti

te da jedno drugo isključuje. Ambijent u kome odrasta čovjek je vrlo bitan te s tim u vezi doživljaj religioznosti u ranom djetinjstvu i procesu odgajanja. Osim što religioznost pomaže u sprečavanju kriminaliteta i drugih oblika društveno neprihvatljivih oblika ponašanja ona je od velike pomoći u resocijalizaciji kažnjenika odnosno liječenju ovisnika od opojnih droga. Društveno prihvatljivi oblici ponašanja ne podrazumijevaju isključivo prisustvo religioznosti, kao što ni kriminalitet i devijantna ponašanja ne možemo svesti isključivo na areligiozne osobe.

Makar prema onome što je autor ponudio u ovoj knjizi dva fenomena su ključna kod suzbijanja nasilja, kriminaliteta i uspostavljanja dobrih odnosa u društvu. To su kajanje i praštanje. Kajanje kao vlastiti čin ima dvojake efekte; jedni su naspram samog pokajnika, a drugi naspram onoga kome je učinjeno nasilje ili neka vrsta nepravde. Svakako da ovaj proces ima ključnu ulogu u stvaranju dobrih međuljudskih, međukonfesionalnih i međunacionalnih odnosa. Pokajanje na pokajnika smiruje djeluje, oslobađa ga krivnje koja ga zarobljava, rasterećuje njegovu psihu da može racionalno funkcionirati, te daje priliku da osoba čini dobra djela i formira lijepu sliku o sebi, te krene u novi početak kvalitetno. S druge strane onaj kome je učinjeno nasilje ili nepravda će prihvatiti priznanje i pokajanje grijешnika pa čak i u situacijama da mu ne može nadoknaditi učinjenu štetu. Nesumnjivo je to mnogo bolja situacija nego negiranje evidentno načinjene štete i boli. Ovdje se koristi logikom: "ljudski je pogriješiti ali je ljudski i priznati grešku". Teško je očekivati oprost ukoliko grijешnik ne učini pokajanje, odnosno prizna grešku. Praksa opraštanja i prelaženja preko učinjenih nepravdi onima koji se ne kaju mnogo je manja nego u situacijama kada se grijешnik pokaje i prizna svoju pogrešku. U procesu pokajanja i opraštanja u relacijama čovjek-čovjek potrebno je voditi računa o vremenskom periodu koji je protekao između učinjene nepravde i pokajanja odnosno praštanja. Ako je to preuranjeno onda može dovesti samo do oživljavanja jednom već preživljenih trauma i boli. Posrednik koji bi bio spona među "dvjema stranama" mora imati osjećaj za postepenost. Opraštanje na relaciji čovjek Gospodar

je izvanredan put stvaranja lijepe slike o sebi, jer Bog dragi voli pokajinike.

Slijedom onoga što je autor prezentirao u ranijim poglavljima 12. poglavlje zalazi u oblast koju bi mnogi stavili izvan naučnog konteksta, s obzirom na to da se parapsihološko iskustvo koje nedvojbeno postoji od pamtivijeka ne može naučno dokazati. Ipak autor spominje brojna istraživanja i praćenja ovih pojava koja su bila podvrgnuta znanstvenim provjerama ili svjedočenju znanstvenika kako bi dobila na svojoj važnosti. Ne ulazeći u pojedinačne slučajeve parapsiholoških iskustava i sposobosti, čini se da autor ne ostavlja puno prostora za dilemu jer navodi nekoliko upečatljivih svjedočenja o tim sposobnostima koja su se dogodila u povijesti. Na taj način "čisto" nauci na prefinjen način oduzima pravo da ona jedina ima pravo na ekskluzivni sud o tome što se ima prihvatiti a što pak ne. Naravno, po mom sudu autor to vješto i smišljeno čini jer završava poglavlje o religijskom iskustvu koje sličići ovom parapsihološkom. Ako nas je doveo do toga da nemamo dilemu ili sumnju oko parapsiholoških iskustava i sposobnosti, sasvim je logično da ćemo još manje ili nikako posumnjati u religijska nadnaravna iskustva koja dolaze od Boga. Naravno da se parapsihološke sposobnosti nikako ne izjednačuju sa religijskim čudima, čak šta više, on govori da religijska čuda, imaju svoje opravdanje, humani smisao i karakter, dok parapsihološke pojave liče na takva čuda ali su nastale pod uticajem nekih prirodnih sila koje još ne razumijemo, i najčćeće su negativna.

Poglavljje o dušebrižništvu je ono u kome autor prepoznatljivije nego u drugim poglavljima progovara kao svećenik. Dušebrižništvo ili konkretna misonarska djelatnost svećenika na terenu postaje sama suština njihovog djelovanja. Briga o ljudima zbog njihovih svakodnevnih problema svakodnevno dobiva na aktualnosti posebice stoga što problemi sa kojima se čovjek susreće narastaju dok on u svom životu ne pravbi kvalitetne pripreme da ih prihvati. Vrlo su važne statističke brojke koje autor navodi o broju osoba koje imaju psihičke probleme, oko 400 miliona ljudi, ili recimo da se samo u Evropi svake godine dogodi 120 hiljada samoubistava. Cifre svakako treba da pokažu važnost pomo-

ći ljudima u rješavanju njihovih svakodnevnih teškoća zbog kojih zapadaju u krize. Da bismo se tim poslom bavili na kvalitetan način treba da izvrsno poznajemo i sebe i one kojima pomažemo. Dat je kratak historijski pregled samih početaka pastoralne psihologije ili psihologije dušebrižništva. Osim tog preko psihologije ličnosti ili teorija ličnosti dolazimo do terapijskog dijela koji treba savladati. Izobrazba svećenika u ovom smislu za autora ima presudu značaj te njegov osjećaj za zajednicu i mogućnost pravilne procjene na koji se način pristupati kojoj osobi. Ovdje se također govori o potrebi razumijevanja osoba koje su u nevolji i koje imaju rzičite poremećaje. I konačno o ovom pitanju govore, ruku pod ruku, psihologija i teologija i teško se može primjećivati kad nastupa jedna a kada druga.

Posljednje poglavljje o zreloj religioznosti na neki način samo potvrđuje da je autor vodeći nas kroz sadržaj knjige vrlo vješto počeo sa nenametljivim neutralnim stavom da bi na karaju u posljednjem poglavljju ponudio gotov zaključak od koga se ne može pobjeći a to je; da je normalna, stabilana, urovanotežena osoba ustvari religiozna osoba. Nudeći kriterije za mjerenje ili procjenu zrele religioznosti dolazi do karakteristika zrele religioznosti u različitim područjima tako da nudi logičan zaključak da ukoliko se želi živjeti zdravim životom valja se vratiti odnosno prihvatiti religiju.

Ono što plijeni kod ovog autora, koji je u osnovi svećenik, jeste njegova širina, otvorenost i tolerantnost. Čisto naučni pristup i profesionalnost rasteretili su ovo štivo tendencioznosti, koje bi se u ovakvom štivu moglo i tolerirati, da se neko favorizira a neko eliminira. Knjiga će svakako pomoći da se religioznost dodatno razumije i kod duboko religioznih osoba koje su možda bile uvjerene da im je njihova vlastita religioznost jasna. Ovo štivo pomaže da sebe i druge ljude pokušamo bolje razumjeti iznutra i da ga što manje nastojimo kontrolirati izvana, kako se to uglavnom čini.

Besim ČANIĆ
Tuzla, decembar 2003.